

Kritik Vladyslav Prokesz pravi o njej: „Nenavadna žena je bila to! V njej se je izražal duh davnih časov, duh staropoljski, poln čuvstva in srčne toplote, ki je ogreval vso njeno okolico. Vzgojena v ovzdušju aristokratskega salona, v tradicijah konvencionalnih vezi, si je ohranila od tega samo formo, z duhom in mislijo pa se je osvobodila teh verig in postala boriteljica za idejo napredka in reforme.“

Salon Morzkowske v Kotzebuovi ulici v Varšavi je bil mnogo let najživejše središče duševnega in družabnega življenja; tu se je shajala znanstvena, literarna in umetniška Varšava. Stari veterani literature in mladi adepti, vse se je zbiralo okrog gostoljubne starke, ki je znala očarati srca vseh, ki so občevali z njo.

Glavni predmet njenemu razmotrivanju je zakonska ljubezen in medsebojno razmerje zakonskih v najrazličnejših fazah. Tu nastopa Morzkowska kakor pionirka ideje svobode, prostosti in neodvisnosti duha, ognjevito in strastno brani pravico in pogosto pozivlje pomoči krvavečim srcem, katera teže verige konvencionalnosti. Ni torej čuda, če je pisateljica pri tem naletela na vprašanje o zakonski ločitvi in da je s svojimi smelimi in odkritimi mislimi izzvala viharan odpor. Z vprašanjem o ločitvi je nastopila Morzkowska nekaj let preje nego francoski pisatelji. Konservativni del poljske družbe in literarne kritike je seveda radi tega besno napadal pisateljico.

Dasi morda Morzkowska ni dosegla talenta Elize Orzeszkove, vendar je postala njena najzvestejša sobojevnica in požrtvovalna boriteljica za svobodo mišljenja in delovanja.

V tej dobi, ko se je globoko potopila v tajnosti človeške duše, je gojila z velikim uspehom tudi psihologični roman. Najboljša dela te vrste so: „Bez rakunku“, „Blędne koła“, „Historya dwóch serc“, „Nemzys“, „Świat rzeźbiarz“ i. dr. Toda ne samo te, ampak sploh vse sodobne struje do poslednje faze realizma so se odsevale v veliki literarni delavnosti Morzkowske.

Novoimenovani profesor literature na lvojskem vsučilišču, kritik v pravem pomenu besede, Piotr Chmielowski, trezen in skop s pohvalo, se izraža o Morzkowski z besedami, polnimi največjega priznanja. Med drugim pravi: „Nenavaden talent to, toda paradoksen, ki ima mnogo znamenitih lastnosti, a tudi mnogo slabosti Osnovna misel njenega romana je vedno dobra, tendenca plemenita in blažilna, izvršitev kaže vedno znake pravega talenta in jasne, izobražene misli.“

Te besede slovečega kritika veljajo najbolj o njenih realističnih romanih, med njimi: „Panna Felicja“, „Joziva Szymczak“, „Dziki Tomek“, „Czarna Maryś“ i. dr.

Poleg romanov je napisala tudi mnogo literarnih študij, obsežno delo o „Niemczewiczu“, o „Nieboské komedy“ o „Iridyonu“ i. t. d.

Med znanstvenimi njenimi spisi zasluži največ pozornosti: „Historya sztuki“ (umetosti). Tudi njena predavanja iz zgodovine književnosti so bila jako priljubljena, bilo je vedno navzočih zlasti mnogo poslušalk.

Poljski kritik Ješke-Choinski ji je posvetil nekrolog, v katerem jo dobro označuje kot psihologinjo in beletristinjo: „Ugasujoči romanticizem, bojujoči pozitivizem, francoska kri očetova, poljsko junaštvo žene, podedovano po materi, to so prvine njene pisateljske psihologije.“

Z Morzkowsko je izgubilo poljsko slovstvo neutrudno delavko, vneto častilko vsega krasnega in plemenitega.

Janko Pretnar.

„Iz slovenskih poetov.“ Pod tem naslovom je prinesla decembrska številka 1903 „Izvēstija St. Peterburgskago slavjanskago blagotvoriteljnago občestva“ tudi

ruske prevode nekaterih slovenskih pesmi, in sicer Simona Jenka, Aškerca, Otona Zupančiča in Ivana Cankarja.

„**Knajpovec**“. — Izhaja zadnji dan vsakega meseca v zvezkih, obsežnih 16 strani. Glavni urednik J. Okič-Jereb, ravnatelj Knajpovega zdravilišča v Krapini. — Izdaja ga založnica „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. Letna naročnina 2 K.

„**Slavisches Echo**“, Organ für Politik, Volkswirtschaft, Wissenschaft und Kunst. Ta na Dunaju izhajajoči, za pravice slovanskih narodov potegujoči se časopis je stopil v četrti letnik. Naročnina znaša za celo leto 8 K, za pol leta 4 K in za četrt leta 2 K. Uredništvo in upravnništvo: Wien, IX/4, Lustkandlgasse 32.

Zapadnočeški umetniški - obrtni muzej kral. mesta Plzni je priredil v juniju in juliju razstavo umetnih vezenin, čipk, krojev in podobnih predmetov. Zastopani so bili vsi slovanski narodi, med njimi jako častno tudi Slovenci po zaslugi gospe F. Tavčarjeve in gdč. M. Wessnerjeve. *Janko Pretnar.*

Število v Rusiji tiskanih knjig. Ako se sme po številu knjig, ki se tiskajo v kakem jeziku, sklepati o kulturni stopnji dotičnega naroda — in to se nemara sme — potem se mora reči, da so Rusi v zadnjih letih v kulturi skokoma napredovali. Leta 1887. se je tiskalo na Ruskem vsega skup nekaj nad 18½ milijona izvodov knjig. Leta 1888. je padlo to število za več nego en milijon, a je poskočilo leta 1889. spet na 18.800.000 eksemplarjev. Leta 1890. je število tiskanih knjig zopet nekoliko nazadovalo, a leta 1891. je naraslo na 23 milijonov. Leta 1895. se je tiskalo že 35½ milijona eksemplarjev, tri leta pozneje že 44½ milijona, leta 1901. pa je znašalo število tiskanih knjig v Rusiji 58.529.480. Kako ogromna števila bi se pokazala šele, ako bi bilo šolstvo v Rusiji tako razvito, kakor bi bilo želeti! Vsekakor so že gorenje številke dokaz za to, kako velikansko kulturno moč združuje v sebi mogočna slovanska država. —a—

Pod naslovom „La coéducation des sexes“ prinaša pariška „La Revue“ odgovore različnih vseučiliških profesorjev na sledeči dve vprašanji, kateri jim je stavilo uredništvo „Revije“:

1. Kako mislite o skupni vzgoji obeh spolov na vseučiliščih?
2. Kaki so rezultati vseučiliških študij pri ženi, bodisi pri izpitih, bodisi v praktičnem življenju.

Na prvo vprašanje so vsi profesorji odgovorili, da prisotnost slušateljic jako blagodejno vpliva na oba spola in da je bilo povsod dosedanje medsebojno razmerje in občevanje vzgledno. Na drugo vprašanje je večina profesorjev odgovorila jako nedoločno, češ, da nimajo dosti izkušenj. Strinjajo pa se v tem, da so slušateljice veliko bolj pazljive in marljive ter tudi za izkušnje bolj pripravljene nego so moški.

Uredništvo „Revije“ je napotilo do teh dveh vprašanj sedanje gibanje v Ameriki, ki meri na to, da se ženskam zabrani obiskovati univerze. Kakor je znano, je bila Amerika prva, ki je dovolila študirati ženskam na vseučiliščih (že l. 1833.), in čudno je, da se je ravno v Ameriki najprej pojavila reakcija.

Janko Pretnar.

